

Agrarhistorisk spar

Panel organizers:

Martin Andersson, Sveriges lantbruksuniversitet, martin.a.andersson[a]slu.se

Per Eriksson, Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, per.eriksson[a]ksla.se

Paulina Rytönen, Södertörns högskola, paulina.rytkonen[a]sh.se

Carolina Uppenberg, Lund University, carolina.uppenberg[a]ekh.lu.se

Agrarhistoria har traditionellt spelat en viktig roll inom ekonomisk-historisk forskning. I denna session, vilken arrangeras i samverkan mellan nätverket Ung agrarhistoria, som samlar agrarhistoriskt intresserade juniora forskare från hela Sverige, och enheten för Bibliotek, arkiv och historiska projekt vid Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien tar vi ett brett grepp om fältet och frågar vad agrarhistoria är, bör vara och kan bli genom följande programpunkter:

Presentation av nya projekt inom agrarhistoria. Korta presentationer av nya

doktorandprojekt, de senaste avhandlingarna samt nystartade projekt. Presentationerna ger en bild av hur fältet agrarhistoria ser ut idag och i framtiden.

Papperspresentationer rörande aktuella teman i nordisk agrarhistorisk forskning från medeltiden fram till idag, rörande olika regioner och inom områden som till exempel jordbrukshistoria, landsbygdshistoria eller miljö- och klimathistoria.

Ett panelsamtal med inbjudna juniora och seniora agrarhistoriker. Agrarhistoria innefattar såväl ekonomiska som sociala och rumsliga dimensioner, vetenskaplig och teknisk utveckling liksom förändrade institutionella förhållanden och idéer. Vad kännetecknar dagens agrarhistoriska forskning? Vilka (nya) empiriska, teoretiska och metodologiska inriktningar är dominerande inom fältet? Vilka trender kan skönjas, och vilka trender hoppas panelen på för framtiden?

Vi inbjuder alla agrarhistoriskt intresserade att anmäla intresse för deltagande med presentationer i det Ekonomisk-historiska mötets agrarhistoriska spår!

Det stora jordägande bruket och jordbruksreformen laga skifte, åren 1827–1865

Ellen Lindblom, Uppsala University

Denna studie adresserar 1800-talets största jordreform laga skifte inom järnbruksekonomin. Järnbruken i Sverige var stora jordägare av nationellt ekonomiskt intresse och hade länge producerat för en internationell marknad.

Bruken var således godsbildningar och de ägde hemman i sitt omland. Hemmanen brukades av frälsebönder enligt kontrakt. Frälsebondehushållen behövdes dels för att producera mat till brukets arbetare men framför allt till transporter och att framställa det för järnproduktionen nödvändiga träkolet, på ett så billigt och effektivt sätt som möjligt. Trots att järnbruken alltså var stora jordägare vet vi ytterst lite om den institutionella förändringen laga skifte inom järnbrukens jordbruk. Genom det så kallade skiftesvitsordet kunde en ensam jordägare ansöka om att skifta en by utan övriga jordägares samtycke. En stor jordägare kunde således i teorin skifta alla byar som jordägaren ägde mantalssatt jordbruksmark inom på ett bräde.

Studien fokuserar på Österby bruk, den näst största jordägaren i Uppland, från 1827 då lagen om laga skifte trädde i kraft och fram till 1865.

Syftet med studien är att kartlägga Österby bruks agerande i relation till den institutionella förändring som laga skifte innebar med stärkt privat äganderätt till jordbruksmark. Fallstudien är med andra ord tänkt att illustrera hur stora jordägare - som ägde mark de själva inte brukade - agerade med den nya möjligheten att formellt stärka sin äganderätt ute i byarna.

Frågeställningarna är som följer: Ansökte Österby bruk om laga skifte i de byar som bruket ägde hemman inom? I vilken utsträckning ansökte i så fall bruket om laga skifte i dessa byar? Går det genom laga skiftesansökningarna att förstå Österby bruks strategi att skifta eller inte skifta byarna som bruket var jordägare inom?

Landownership, inequality and elites in Sweden, c. 1750–1869

Erik Bengtsson, Lund University

Land ownership and land inequality is an important factor in economic and social history, playing an important role in shaping politics and society in agrarian societies, as pointed out by for example Barrington Moore (1966) and more recent scholars such as Albertus and Menaldo (2017, *Authoritarianism and the elite origins of democracy*) Existing statistics on land ownership and land in Sweden before the 1900s, however, present only county level estimates or even national ones. This paper is an empirical and descriptive one, providing new local-level (härad) measures of land ownership in 1750 and 1869, and possibly 1845. For 1750 I use digitized jordeböcker and for 1869 the list in *Tidskrift för Sveriges Landsting* of those who were electable to the first chamber of parliament, i.e. owned land for at least 80,000 SEK or earned at least 4,000 SEK a year. For 1845 I hope to be able to use the land taxation of this year. I will present härad-level measures of land ownership and discuss how these estimates – which will be made publicly available in a database – can be used for further research in Swedish agrarian and social history.

Elitprojekt eller gräsrotsorganisering? Lantbrukets nya organisationsformer och den samhällsekonomiska omvandlingen, Sverige cirka 1800–1870

Magnus Bohman, Umeå University

Presentationen och textunderlaget baseras på preliminära resultat från det nya forskningsprojektet, med titel enligt ovan. Projektet riktar fokus mot de nya organisationsformer som under 1800-talet uppstod kring jordbruket och dess relaterade aktiviteter, bland vilka Hushållningssällskapen intog en särställning. Hushållningssällskapen utmärkte sig genom att vara en rikstäckande organisation med stark lokal förankring, som stod i förbindelse med statsmakten men vars verksamhet baserades på frivilligt medlemskap och valförfarande vid tillsättandet av vissa ledande funktioner. Länsvisa hushållningssällskap inrättades, som i sin tur inrättade lokala beredningsgrupper på pastoratsnivå. Hushållningssällskapen har beskrivits som ”halvoffentliga organ”: intresseföreningar som kunde tilldelas förvaltningsmässiga uppgifter av staten. Därmed uppstod en unik plattform för interaktion, till exempel mellan Staten och de som påverkades av dess politik. Detta har jag

sökande genom min tidigare forskning pekat på som viktigt för att förklara hushållningssällskapens framgång jämfört med andra samtida organisationer. Det ger emellertid upphov till nya frågor om Hushållningssällskapens funktionssätt och betydelse: till exempel vilka sociala grupper intressen de tillgodosåg och hur, och i vilken utsträckning de var en plattform för nya tongivande ekonomiska och politiska aktörer.

Presentationen och textunderlaget kommer att fokusera på den sociala representationen inom hushållningssällskapen i relation till deras aktiviteter, från ett långsiktigt och regionalt jämförande perspektiv.

Debet och kredit – skatter och offentliga inkomster i senmedeltidens Sverige

Olov Lund, Stockholm University

Frågan om statens resurser var länge en viktig fråga för medeltidsforskare och tidigmoderna forskare, och helt central för att förstå såväl statsbildningsprocessen som statens varande under medeltiden. I mitt pågående avhandlingsprojekt med arbetstiteln Nätverksstaten testas jag hypotesen att såväl utövandet av statens funktioner – utrikespolitik, rikets försvar, rättsskipning, och skatteupptag – som statsbildningsprocessens drivkrafter under medeltidens slutskede stod att finna i ett förhållandevis fåtal högfrälse familjeföretag och i interaktionen med lokala nätverk. En central frågeställning är omfattningen av dessa familjeföretags privata och offentliga inkomster. En forskningsuppgift som till följd av de fåtaliga och ofta svårtolkade medeltida källorna inte saknar metodologiska och källkritiska problem. En del av dessa problem har delvis fått sin lösning genom agrarhistorisk eller retrogressiv metod, som kombinerar yngre och eftermedeltida källmaterial med äldre och mer fragmentariska källor för att belysa medeltida agrara och kulturgeografiska förhållanden (Bloch 1931 och Annalesskolan). För svenskt vidkommande och beträffande det medeltida skatteväsendet är det särskilt Folke Dovring (1951) som har vidareutvecklat metoden.

Avhandlingsprojektet avgränsas tidsmässigt genom studiet av två riksråd och lagmän – Svarte Åke Jönsson (d. 1494) och Arvid Trolle (d. 1505) – som under den oroliga och formativa andra halvan av 1400-talet var framgångsrika och aktiva såväl i lokalsamhället som i rikspolitiken under nästan femtio år. Det här föredraget bygger på ett kapitelutkast från avhandlingen där jag presenterar källorna och hur jag modifierar och tillämpar retrogressiv metod för att rekonstruera dessa riksråd och lagmäns offentliga inkomster genom förläningar av skatteintäkter. I föredraget blickar jag även framåt och skissar ett förslag på hur vi med denna nya kunskap möjligen kan beräkna de samlade resurser som stod till den medeltida statens förfogande. I förlängningen har ett sådant projekt potential att leda till en sammanhängande dataserie om statens budget från medeltiden fram till idag.

Kvinnor i trädgårdsbranschen 1860–1950

Inger Olausson, University of Gothenburg

I trädgårdsnäringsens branschtidningar finns gott om exempel på att kvinnors försök att etablera sig i branschen kring sekelskiftet 1900 ifrågasätts. Framför allt under 1900-talets första decennier återkommer artiklar som argumenterar för att trädgårdsmästarens yrke var mindre

lämpliga för kvinnor. Ett exempel från 1930 är författat av byrådirektör Sonesson, som menade att det krävdes ”sådana mera som manliga betraktade egenskaper som goda kroppskrafter och uthållighet i praktiskt arbete, god organisationsförmåga och ekonomisk blick. [...] kvinnan med hennes mera utpräglade detaljsinne blott undantagsvis lämpa sig för ovannämnda uppgifter, även om hon för vissa mindre tunga arbeten i handelsträdgårdar dokumenterat sin duglighet och samvetsgrannhet...” Andelen kvinnor med trädgårdsskötsel som huvudsaklig sysselsättning (med titlar som trädgårdsodlare, trädgårdsmästare, trädgårdsarbetare och trädgårdsdrängar) ökade från knappt 300 personer 1910 till drygt 2 200 år 1950. Det fanns särskilda trädgårdsutbildningar för kvinnor och exempel på framgångsrika kvinnliga trädgårdsmästare som drev omfattande handelsträdgårdar. Om all arbetskraft inkluderas, även de övriga sysselsatta i familjeföretagen (vilket även inkluderade barn), var andelen kvinnor drygt 40 procent.

Summer farms: their contribution, role and meaning—a comparative study of summer farms in Norway and Sweden 1950–2020

Bele Bolette, NIBIO

Ann Norderhaug, NIBIO

Håkan Tunón, SLU

Paulina Rytkönen, Södertörns högskola

Summer farming has a long tradition in Norway and central Sweden and used to play an important role. However, due to the modernization of agriculture the number of summer farms has been dramatically reduced. The phenomenon has been subjected to scientific scrutiny from various perspectives. Initially research on summer farms focused on its cultural history and the traditional role in the livelihood strategies of farmers in forested or mountainous regions. During the past decades, studies have centered more around their contribution to reproduce biocultural and intangible cultural heritage and landscape values, how they have been portrayed and governed in policy and how this is influenced by societal changes. Furthermore, their relevance for future food production from low-intensive grazing systems and the production systems importance for special food qualities have also been paid attention. Lately, some studies have highlighted summer farms as seasonal enterprises in mountain regions and the challenges that these enterprises experience. We aim to reflect upon the development of summer farms over the period 1950–2020; how summer farms have been defined and interpreted over time, the types of policies and legislation that have influenced the development; the role and possible contribution of summer farms to produce and reproduce food, biodiversity, biocultural heritage and traditional ecological knowledge; the changing role of summer farms in livelihood strategies; and shed light on the changing societal views and various ontologies about nature conservation. To answer our research questions, we have used a comparative approach as our overarching method. By comparison study and contrast social, economic and political structures and processes in society we will try to identify patterns and contribute to generalization and conceptualization. In this study we compare various phenomena that influence the development of summer farms during the period and the values they contribute with in Norway and Sweden. The two countries share some similarities, but their natural and physical geography and contemporary history and policy differs substantially.

The East Economic Bureau: Swedish economic intelligence and the judgements on CMEA agriculture from the 1950s to the 1970s

Hans Jörgensen, Umeå University

In the end of WW II, secret economic intelligence activities developed in the Swedish Defense staff involving participation both from the government and from business. While the initial aim was to estimate the economic strength and war potential among the belligerent countries, the Post-War economic reconstruction gave a shift towards following the economic development in the emerging planned economies. From the early 1950s on, the CMEA-area thereby constituted the main area of interest. By 1959, a formal agreement between the Government and business gave birth to a new secret organization. This became the EEB (the East Economic Bureau), which along with the investigations of East European industry, energy, transportation and services, also closely followed the reorganization of planned economic agriculture. The aim of this paper is to explore how the EEB and its precursors acted, judged, and disseminated information on the organization of planned economic agriculture and the associated reforms from the early 1950s up to the 1970s. This concerns production, trade, division of labor, and property relations, as well as the shifting and deteriorating CMEA-EEC relations. In this context, the aspired but never fully realized SEI (Socialist Economic Integration) and the associated internal CMEA tensions play a major role for framing the study, which rests on previous classified intelligence archives.

Start-ups, diversification, gender and rural transformations – Perspectives on the growing smallscale creamery sector in Sweden 1968–2020

Marcus Box, Södertörns högskola
Mikael Lönnborg, Södertörns högskola
Paulina Rytkönen, Södertörns högskola

More than 1600 creameries and dairies existed in Sweden in the 1930s. Most were small, located in rural areas and small villages. Over the following decades, most creameries disappeared and a few large industrial dairies became dominant. However, from the 1980s, small-scale and rurally based creameries once again started to increase in numbers. This re-emergence has been seen as an effect of extended agricultural rationalization; as a necessity-driven outcome for self-employment in rural areas; a lifestyle influenced development where city people move to the countryside to live close to nature and/or a response to an increasing demand for local foods. However, earlier studies are mostly based on regional and local experiences, have only highlighted fragments of the story of Swedish creameries. The article highlights the creameries' context and analyzes the main characteristics and nature of the creamery trade and infrastructure; the spatial, geographical and place-based dynamics; social aspects, including types of networks and social interaction within the industry that are of importance for its development, as well as the formal and informal institutions influencing the business over time. The sector is a representative case for changes in agriculture and rurality. Several scholars consider organizational creation as a manifestation of entrepreneurship. Following this, we employ an exclusive database that records the majority of creamery start-ups at the organizational level, 1968-2020. Quantifying the entry patterns of Swedish

creameries over time, employing information on their strategies and activities, ownership forms and gender characteristics, we conduct an event-count analysis that seeks to find explanations for variations in entry rates as well as explanations for the re-emergence of creameries. In addition, we employ phenomenography to analyze qualitative semistructured interviews of creamery owners. By analyzing, nearly, the entire population of start-ups, this article aims to present a comprehensive picture of the creamery trade and aims at contributing with a deeper understanding of the driving forces and processes that interact in the emergence of a new rurality. Furthermore, several trades and industries may appear to vanish but several also exhibit renewal and re-emergence in the longer term, and the article aim to contribute to this literature.

Short presentations:

Förhandlingen om jorden: Lantbruksnämnden, de önskade jordköparna och den stora strukturomvandlingen av Sveriges jordbruk 1945–1980

Anna Locke, University of Gothenburg

Under 1900-talet genomgick svenskt jordbruk den största, och snabbaste, förändringen genom historien i fråga om produktion och demografi. I min avhandling undersöks denna process utifrån tillämpningen och utformningen av Jordförvärvslagen – den lag som från 1945 gav staten möjlighet att kontrollera jordmarknaden – samt de konflikter mellan stat och enskild i frågor om jordäggande som uppstod i lagens kölvatten åren 1945–1980. Centralt för diskussionen är förhandlingen om, och förändringen av, innebörden av konceptet det rationella jordbruket utifrån perspektiven produktionsinriktning, jordbrukets byggnader och familjejordbrukets roll som företagsekonomisk organisationsmodell och traditionsbärare.

Hushåll i arbete: Genus, arbetsorganisation och ekonomisk omvandling studerat genom 1800-talets torparhushåll

Carolina Uppenberg, Stockholm University

Presentation av ett nystartat forskningsprojekt som syftar till att dels öka den empiriska kunskapen om kvinnors och mäns agrara arbete, dels att förstå hur kvinnors arbete i sig påverkade förutsättningarna för industrialisering och ekonomisk omvandling utifrån en semijordlös grupp vars sammansättning och situation förändrades under 1800-talets ökande proletarisering.

Jordbrukets geografi – GIS som källa till jordbrukets praktik

Kristofer Jupiter, SLU

Denna presentation bygger på min forskning och avhandling kring tegskiftesjordbrukets praktik genom rumsliga analyser i GIS. Frågan om effektivitet/ineffektivitet är en ofrånkomlig fråga i studier om tegskiftet/open fields, dess orsaker och slutliga upphörande. Varför var jordbruket, under nästan ett millenium i stora delar av Europa, organiserat i vad som kallas

open fields? I ljuset av de förändringar som sker inom jordbruket efter skiftena, inte minst den produktionsökning vi ser från åtminstone 1800-talets mitt under den agrara revolutionen, har open field jordbruket tolkats som ineffektivt för agrar produktion. Innovationer i brukningsteknik och redskap, institutionella förändringar bl.a. stagnerande skatter, ökat självägande (skatte) har framhållits och ökad handel som bidragande orsaker till denna produktionsökning. Frågan är huruvida avkastningsnivåer är en bra variabel för att förstå open field jordbrukets effektivitet eller ineffektivitet. För att bättre förstå jordbruket i open fields måste vi förstå dess praktik och rumsliga organisation. Genom detaljerade analyser av historiska kartor i GIS är det möjligt att undersöka de rumsliga och tidliga konsekvenserna tegskiftet innebar och kombinerat med andra skrivna källor om jordbrukets praktik är det möjligt att bättre förstå vilka konsekvenser och möjligheter fragmenterade ägor innebar. I denna presentation kommer jag närmare gå in på hur jag arbetat med historiska kartor i GIS och de frågor kring effektivitet detta har givit upphov till.

Fattigt arbetsfolk – eller vad var egentligen en husman?

Martin Andersson, SLU

Presentation av ett nystartat forskningsprojekt om obesuttna jordbruksarbetare i medeltidens och 1500-talets Sverige. Hur och varför reglerades de jordlösa arbetare, samt hur mycket fattigt arbetsfolk fanns det egentligen?

Att binda godsens vid släkten: fideikommiss i Sverige under 400 år

Martin Dackling, Lund University

Presentation av ett nystartat forskningsprojekt som dels syftar till att ge nya perspektiv på fideikommissens betydelse i Sverige, dels förklara varför fideikommissen bestått så länge just i Sverige.

Den rätta linjens hegemoni. Lantmäteriipraktik och gränsdragning under skiftesreformerna i Sverige 1783–1864

Sarah Vorminder, Lund University

Presentationen kommer att behandla mitt avhandlingsprojekt inom idé- och lärdoms historia vid Lunds universitet som påbörjades hösten 2020. Avhandlingen grundas i ett empiriskt problem som uppkommit i jämförelser av skifteskartor från olika faser av de svenska skiftesreformerna, där byars gränslinjer i större utsträckning blir synbart utträtade efterföljande laga skiftet (1827–1928). Denna process av att omvandla bygränser, som enligt tidigare forskning i äldre tid ska ha karaktäriserats av traditionella ägomönster eller formats efter naturliga figurer i landskapet, är huvudfokus för denna studie.

Skiftesreformerna är tänkta att beröras bortom det traditionella ovanifrån eller underifrån-perspektivet, som än idag agerar föremål för svensk historisk agrar forskning – där frågor om lokala situationer och eventuella bakomliggande socioekonomiska faktorer och konsekvenser

av skiftena dominerar. I stället ska Lantmäteriets roll inom skiftesverksamheten belysas, med fokus på eventuella tekniska, metodologiska och ideologiska överväganden som uppstod i samband med reformernas framåtskridande. Det teoretiska ramverket utgörs i nuläget av ansatser hämtade från det kunskapshistoriska fältet, där lantmäteripraktiken ska ses som ett "forum" för att förstå utbytet och spridningen av kunskap mellan olika aktörer som intresserade sig för skiftena. Eventuellt kommer koncepten "institutionell gränsdragning" och "materiell gränsdragning" att styra delar av avhandlingen, byggda på preliminära resultat från specifikt debatten om stängselskyldighet, som i undersökningens inledningsfas visat sig vara central i den vidare debatten om den räta linjens positiva inverkan på det svenska 1800-talsjordbruket.